International Journal of Social Inquiry
Cilt / Volume 13 Sayı / Issue 2 2020 ss./pp. 509-542

MÜLTECİ KRİZİ: MÜLTECİLERİN HUKUKİ VE SOSYAL STATÜLERİ İLE ULUSAL ÇIKARLAR İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA BİR DEĞERLENDİRME

İbrahim Oğulcan ERAYMAN[*]

Makale Geliş Tarihi-Received: 25.11.2019
Makale Kabul Tarihi-Accepted: 21.09.2020
DOI: 10.37093/ijsi.837703

ÖZ

Mülteciler, günümüzde birçok devletin ikilemde kaldığı temel bir meselenin ana aktörü konumundadır: Bir tarafta devletlerin kendi vatandaşlarının refahı ve ulusal çıkarları dururken diğer tarafta savaş ve kıtlık gibi zorlayıcı sebeplerle başka devletlerin sınırlarına sığınan insanlara yardım etmek, onların mültecilik statülerini tanımak durmaktadır. Devletlerin göç politikalarını şekillendiren temel unsurlardan biri de bu kritik ikilem karşısında aldıkları konumdur. Elbette buradan mülteci meselesine yönelik devletlerin sadece iki tutum (mültecilerin kayıtsız şartsız kabulü ya da mülteci statüsünün tamamen reddi) üzerinden hareket ettiği sonucu çıkarılmamalıdır. Mültecileri sınırlarında çok sınırlı biçimde kabul etmesine rağmen, ekonomik yardımlarla destek sürecini yönetmeye çalışan devletler de bulunmaktadır. Burada kastımız, hükümetlerin mülteci politikalarını iki temel söylem biçimi etrafında şekillendirmesidir. Mülteci meselesi karşısında, devletlerin kendi vatandaşlarının refahını sağlamasını ya da mevcut refah düzeyini korumayı öncelik olarak tutması gerektiğini savlayan söylem biçimi göçmen ve mültecilerin yaratabileceği ekonomik, sosyal ve kültürel

[*] *Doktora Öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Bursa/Türkiye. ibrahim.erayman@gmail.com ORCID: https://orcid.org/0000-0002-6687-9973.*

problemlere odaklanıp yardım edilecekse dahi bu yardımın ulusal sınırların dışında kalması yönünde ısrarcıdırlar. Mültecilerin durumunun bir yaşam savaşı olarak ele alınması ve bu insanların hayatlarını sürdürebilmek için iltica etmek zorunda olmasının kabulü durumunda ise onların sosyal ve hukuki statülerinin tanınması kolaylaşacaktır. Biz de çalışmamız boyunca bu iki söylem biçiminin tezahürleri üzerinde durup, yaşadığımız çağda mülteci oluşu ev sahibi toplum ve yer değiştiren insanlar açısından ele almaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Göç, Göçmen, Mülteci, Ev Sahibi Toplum, Hukuki Statü.

REFUGEE CRISIS: AN ASSESSMENT OF THE INTERACTION BETWEEN THE LEGAL AND SOCIAL STATUS OF REFUGEES AND NATIONAL INTERESTS

ABSTRACT

Refugees are the main actors of a fundamental issue in which many states are now in a dilemma: On the one hand welfare of citizens and national interests, on the other hand, there is help to people who take refuge in the borders of other countries for compelling reasons such as war and famine, and to recognize their refugee status. One of the main factors shaping the migration policies of states is their position towards this critical dilemma. Of course, it should not be concluded that the countries dealing with the refugee issue can only act on two attitudes (the unconditional admission of refugees or the complete rejection of refugee status). There are also countries that try to manage the support process with economic assistance, although they accept refugees very limited numbers at their borders. What we mean here is that governments shape refugee policies around two basic discourse forms. In the face of the refugee issue, the form of discourse argues that states should ensure the welfare of their citizens or keep the current level of welfare as a priority, focuses on the economic, social and cultural problems that migrants and refugees can create. If the situation of refugees is considered as a struggle to survive and it is accepted that these people have to seek asylum in order to survive, it will be easier to recognize their social and legal status. Throughout our study, we will focus on the manifestations of these two forms of discourse and try to evaluate the issue of refugee being in the present age in terms of host society and displaced people.

Keywords: Migration, Migrant, Refugee, Host Society, Legal Status.

GİRİŞ

Göç olgusu insanlık tarihi boyunca önemini ve güncelliğini her daim koruyan bir mesele olagelmiştir. Ancak bu ehemmiyet ve güncellik, içinde yaşanılan çağın kendine has dinamiklerinden bağımsız değildir. Göç hareketlerinin tetikleyici unsurları tarihin her döneminde çeşitlilik arz etmiş, içinde bulunulan dönemin politik, ekonomik, sosyolojik ve ekolojik vakıaları tarafından şekillendirilmiştir. Göçün bu dinamik ve bağlamsal yapısı içinde, herhangi bir devlet ya da bölge, herhangi bir zaman dilimi içinde, göç alan konumundayken göç veren, göç veren konumundayken göç alan konumuna geçebilir. Yakın tarih bu durumun en müşahhas örneklerini sunmuştur.

İlk örnek, Amerika'ya yönelen insan hareketliliği ve Avrupa'da I. ve II. Dünya Savaşları sonucunda yaşanan kitlesel yer değiştirmelerdir. Göç hareketlerinin günümüze nispeten daha engelsiz olduğu, Bundy'nin deyimiyle ''bir vapur biletinin yeterli olduğu'' 1846-1914 arası dönemde 30 milyondan fazla insanın Amerika'ya yerleşmek için Avrupa'yı terk ettiği kitlesel göçler, I. Dünya Savaşı[1] ve 1917'deki Rus Devrimiyle, yaklaşık beş milyon mültecinin Avrupa'nın ilk mülteci krizini yaratması, 1945'te II. Dünya Savaşı'nın akabinde 40 milyondan fazla mülteci, evsiz ve yerinden edilmiş vatandaşın varlığı (Bundy, 2016: 5-6), bugün göç dalgasının kendi sınırlarına mümkün olduğunca az temas edebilmesi için her türlü çabayı gösteren Avrupa devletlerinin yakın bir zaman önce kendi sınırları içinde birçok göç ve mülteci akınına kaynaklık ettiğini gösteren tarihi dayanaklardır.

İkinci örnek için Orta Doğu'yu ele alabiliriz. 1970 yılında, *Körfez İşbirliği Konseyi*'nin altı üye devletinin ülkesinde yaklaşık 885.000 göçmen işçi vardı. On beş yıl sonra, 1985'lerde, *Körfez İşbirliği Konseyi*'nin işgücünün yüzde 70'ini oluşturan tahmini 5 milyon göçmen işçi bulunmaktaydı. 1980'lerin ortalarından itibaren Körfez

---

1 Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında yaşananlar nedeniyle 3 milyon Avrupalı vatandaşı oldukları ülkelerinden başka ülkelere sığınmak durumunda kalmıştır. 1915'te Fransa, 1922'de Belçika, 1926'da İtalya, 1933'te Avusturya, 1935'te ise Almanya ülkelerine gelen yabancılar ile ilgili yasalar çıkartmışlardır. (Mustafa Koçancı ve Mete Kaan Namal, 2017: 233).

devletlerinin ülkesinde 7,2 milyon yabancı uyruklu yaşıyordu ve ilaveten Kuveyt işgalinden önce, Irak'ın, yaklaşık %70'i Mısırlı olan 1,3 milyon göçmeni barındırdığı tahmin edilmekteydi(Russell, 1992: 720). Görüldüğü üzere görece yakın bir tarihe değin göç alan bir bölge olan Orta Doğu, Körfez Savaşları, Arap Baharı, Suriye İç Savaşı, terörizm gibi etkenlerle dünyanın II. Dünya Savaşı sonrası gördüğü en önemli insan hareketliliklerinin kaynaklarından biri konumuna gelmiş bulunmaktadır.

Son olarak Türkiye üzerinden göçün bağlamsal, dinamik ve sınır tanımayan muhtevasını somutlaştırabiliriz. Birçok Türk işçi uzunca bir zaman Almanya'ya ekonomik sebeplerle göç etmişti. Bu göç hareketi hem Alman ekonomisinin kalkınması hem de Türkiye'nin istihdam sorununa bir çözüm olması anlamında her iki taraf için de kazançlı bir nüfus hareketiydi. Önemli bir kısmı Almanya'ya olmak üzere o dönemlerde Türkiye göç veren bir devlet konumundaydı. Ancak günümüze geldiğimizde, 2018 yılı itibari ile 3,5 milyon civarında Suriyeli, Türkiye topraklarına sığınmıştır. Bu rakam ile birlikte Türkiye, Suriyeli yerinden edilmiş kişiler noktasında, en fazla sorumluluk alan devlet konumundadır. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde Türkiye'de yaşayan Suriyelilerin hukuki statülerine ayrıca değinilecektir.

Daha da çoğaltılabilecek bu örnekler göstermektedir ki, göç hareketlerinin sabit bir rotası bulunmamakta, konjonktüre bağlı olarak sürekli değişiklik göstermektedir. Her an, her devletin, bu insani krizin bir parçası olma ihtimali bulunmaktadır. Yaşadığımız çağın kendini has dinamikleri de bu tezi kuvvetlendirir niteliktedir. Ulrick Beck'in *Risk Toplumu* (Beck, 2011) kitabında çarpıcı biçimde belirttiği gibi, Dünya, daha önce hiç olmadığı kadar kompleks, kestirilemez ve onarılamaz *risk*ler ile yüzleşmek ve mücadele etmek durumundadır. *Risk*lerin yarattığı en önemli problemlerden biriyse mülteci meselesidir.

Sonuç olarak, göç meselesine dair tüm bu durumlar ve çağın koşullarıyla kendi muhtevasında geçirdiği değişim ve dönüşümler, meseleyi milletlerarası, her an, herhangi bir devletin yaşayabileceği bir trajedi olarak değerlendirmemizi zaruri kılmaktadır. Bu hassasiyet ile yazılmaya gayret edilen bu çalışma kapsamında ilk olarak göçmen kategorisinden farklılıkları vurgulanmak suretiyle mülteci olgusu açımlanmaya çalışılacak, ardından mültecilerin hukuki statüleri

üzerine bir değerlendirme yapılacaktır. Nihayetinde de mülteci hakları ve ulusal çıkarlar arasındaki gerilim, yukarıdaki her an herkesin mülteci olabilme potansiyeli üzerinden ele alınacaktır. Bu gerilim ve ev sahibi toplumların yer değiştirmek zorunda kalan insanlara yaklaşımı, bizi çalışmamızın temel araştırma sorusunu teşkil eden mültecilerin hukuki statülerinin tanınması, sosyal statülerinin de tanınması anlamına gelir mi? sorusuna cevap aramaya itmiş, çalışmanın son bölümü de bu arayışa tahsis edilmiştir.

1. MÜLTECİ KRİZİ: ANLAMI, ÖNEMİ, YANSIMALARI

Uluslararası göç, birbirine bağlılığı günden güne artan bir dünyada günlük yaşamımızı etkileyen çok sayıda ekonomik, sosyal ve güvenlik hususuna değinen karmaşık bir olgudur. Bunun yanında göç, her zamankinden daha fazla, küreselleşme çağında, tüm devletlere ve insanlara temas edebilmektedir. Göç; jeopolitikle, ticaretle, kültürel alışverişle iç içedir ve tarih boyunca devletlere, topluluklara ve ekonomik kuruluşlara önemli imkân ve fırsatlar sağlamıştır. Göç, hem menşei hem de hedef devletlerdeki insanların yaşamlarını iyileştirmeye yardımcı olmuş, yurt dışında güvenli ve anlamlı bir yaşam sürdürebilmek için dünya çapında milyonlarca kişiye fırsatlar sunmuştur. Bununla birlikte, tüm bu nüfus hareketleri olumlu koşullarda gerçekleşmez. Son yıllarda çatışma, zulüm, çevresel bozulma ve değişim nedeniyle meydana gelen yer değiştirmelerde, insanların kendilerine bir fırsat yaratabilmesi ve can güvenliği gibi temel hususlar bağlamında derin bir eksiklik olduğu görülmüştür (World Migration Report, 2018: 13). Her yer değiştirme eylemi kendine has zorlukları muhtevasında barındırsa da görece çok az yer değiştirme biçimi can güvenliği gibi bir motivasyonla eylemsellik kazanır. Bu bağlamda, nüfus hareketlerini birbirlerinden ayırmak, hem yer değiştirmek zorunda kalan insanların yer değiştirme biçimlerine göre ortaya çıkan problemlerin kendilerine özgü yanlarını görebilmek hem de bu özgül problemlere yönelik doğrudan politikalar geliştirebilmek adına son derece büyük önem arz eder.

Nüfus hareketlerinin aktörlerini birbirlerinden ayırmada yer değiştirmenin *neden*i en önemli etkenlerdendir. ''Buna göre, mülteci ve sığınmacılar zorunlu bir göç nedeniyle bu statüye sahipken, göçmen statüsü ise temel anlamda ''kendi isteği'' ile göç eden kişilere verilmektedir''(Köşk, Özbek, 2017: 250). Görüldüğü üzere göçmenlik ve mültecilik statüleri ile ilgili kavramsal çerçeveleme en temelde yer

değiştirmenin gönüllüğü üzerinden şekillenmiştir. Elbette göçmen için de yer değiştirme kararını aldıran zorlayıcı sebepler bulunsa da, son aşamada göçmen, yer değiştirme kararını, zamanını, şeklini görece kendi belirleyebilme kapasitesine sahiptir. Mülteci ve sığınmacılar için ise yer değiştirmek bir anlamda hayata tutunma çabasına karşılık geldiğinden artlarında eşyalarını, vatanlarını hatta bazı durumlarda ailelerini bırakıp yabancısı oldukları devletlere, kültürlere sığınmaktadırlar. Bu tanımlamalar ışığında özetle şunu ifade edebiliriz: ''*Her mülteci göçmendir, ancak her göçmen mülteci değildir*''(Yardım, 2015: 135). ''Her mülteci göçmendir'' ifadesi, göç olgusunun tanımıyla da doğrudan ilintilidir. Uluslararası Göç Örgütü'ne (IOM) göre:

''*İnsanların grup halinde veya bireysel olarak uluslararası bir sınırı geçmeleri veya yaşadıkları ülke içinde yer değiştirmeleri hareketi göç olarak tanımlanmaktadır. Göç süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir. Bu nüfus hareketlerine mülteciler, yerinden edilmiş kişiler, ekonomik ve diğer farklı amaçlarla göç eden kişiler de dâhil edilmektedir.*''(aktaran Özdal, Tutan, 2018: 7)

Yukarıdaki tanım ışığında şunu ifade edebiliriz: göç olgusu mültecilik durumunu da kapsayan yer değiştirme faaliyetlerinin –nüfus hareketlerinin- genel adıdır. Göç olgusunu, yer değiştirenlerin hedeflediği yer bakımından *iç* ve *dış* göç olarak; yasal olup olmaması bakımından *yasal göç ve yasadışı göç* olarak; göç alma kararının bireysel ya da topluluk olarak alınması bakımından *bireysel göç* ve *toplu göç* olarak; yer değiştirme sürecinin geçiciliği ya da sürekliliği bakımından *sürekli –kesin- göç* ve *geçici göç* olarak sınıflandırabiliriz.

Göçler, gidilen yerin özelliğine göre sınıflandırıldığında iç göç ve dış göç olarak bir ayrım yapılabilir. Bu göç hareketlerinde mühim olan kriter, göçün ülke içinde mi, yoksa ülkeler arasında mı gerçekleştiğidir (Çiçekli, Demir, 2013: 41). İç göç, bir ülke içindeki yer değiştirmelerin genel adı olarak nitelendirilip, son dönemlerde en yaygın biçimde kırsal alanlardan kentsel alanlara göç biçiminde karşımıza çıkmaktadır (Akıncı vd., 2015: 62). Dış göç ya da uluslararası göç ise, ''ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin belirli bir zaman dilimi içinde bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitmesi demektir'' (Özdal, Tutan, 2018: 9). Dış göç olgusu üzerinden değerlendirilmesi gereken önemli bir husus ise yer değiştirmenin sürekliliği ve geçiciliği

noktasındadır. Bu husus ilk kez *1932 Cenevre Kongre'*sinde değerlendirilmiş, neticesinde de süresi 1 yıl ve daha fazla olan göç hareketleri *sürekli göç,* bu süre zarfından daha az olan göçler ise, *geçici göç* olarak kabul edilmiştir. (Özdal, Tutan, 2018: 9-10). Uluslararası göç olgusu üzerinden değerlendirilmesi gereken bir diğer önemli husus ise, yer değiştirme olgusunun yasallığı noktasındadır. ''Yasal kanallar kullanılarak gerçekleşen ve *düzenli göç* hareketi şeklinde de ifade edilen yasal göç hareketinde, göç ettikleri devletlerin yasalarına uygun şekilde giriş yaparak oturma izni alan kişiler yer almaktadır'' (Akıncı vd., 2015: 63). Yasal göç, göç hareketini gerçekleştirmeye elverişli kişiler için tercih edilen bir yoldur. Yasal göç, yasal şartları sağlayan kişiler için güvenilir ve uzun süreli hale gelmeye elverişli bir göç hareketi olarak karşımıza çıkmaktadır (Çiçekli, Demir, 2013: 42). Bunun aksi hali yani, göç eyleminde bulunan kişilerin yasadışı yollarla, başka bir ülkeye girme eylemi ise düzensiz göç –yasadışı göç, belgesiz göç- olarak tanımlanmaktadır. Çiçekli ve Demir'e göre, günümüzde gelişmiş birçok hedef devlet, çeşitli gerekçelerle ülkesine doğru yönelmiş göç hareketlerini durdurmak, azaltmak ya da düzenlemek maksadıyla, çok sert sınır politikaları ve zor ve katı vize prosedürleri uygulamaktadır. Bunun neticesinde, kriterleri sağlamada yetersiz kalan yabancıların yasal yollardan göç eylemini gerçekleştirmesi olanaksızlaşmaktadır. Bu yabancıların içerisinden göç konusunda ısrarcı olanlarıysa yasadışı yollarla yer değiştirmeyi denemektedirler (2013: 42).

Mültecilerin hukuki statülerini açımlamaya çalışacağımız bölümde ayrıntısıyla değinecek olsak da ''her göçmenin mülteci olmaması'' hususundan doğan problemlere, iki kavram arasındaki farkı açmaya gayret ederken de kısaca değinmemiz faydalı olacaktır.

Göçmen, ''genel olarak doğrudan bir tehdit ya da zulüm olmaksızın iş bulmak, daha iyi eğitim almak ya da aile birleşimi için bir başka ülkeye giden kişiler olarak tanımlanmaktadır'' (aktaran, Özel, 2018: 269). Bu tanım dikkate alındığında mülteci ibaresinin, göçmen ibaresi yerine sıklıkla kullanılması basit bir kullanım hatası olarak kalmamakta, ''canları pahasına da olsa Akdeniz'i geçmek zorunda kalanlara göçmen muamelesi yapılması''(Yardım, 2015: 135) gibi hayati bir hataya da sebebiyet verebilmektedir. Bu durum mültecilerin vardıkları yerde, ev sahibi toplum tarafından karşılanma biçimlerinden, hukuki statülerine kadar çok önemli başlıklarda sorunlar, yanlış değerlendirmeler doğurma potansiyeline sahiptir. Bu

bağlamda, mülteci statüsünün, objektif, önyargısız ve siyasi kaygılardan uzak bir biçimde belirlenmesi elzemdir.

Mülteci kavramının ne anlama geldiğine yönelik kavramsal analizin ardından meseleyi açımlamaya yarayacak bir diğer önemli husus ise, mülteci krizinin günümüzdeki önemi ve mülteci krizinin yansımalarının çalışmanın sınırları ölçüsünde değerlendirilmesidir.

Nüfus hareketlerini destekleyen faktörler, ekonomik refah, eşitsizlik, demografi, şiddet ve çatışma, çevresel değişim gibi başlıklarla sayısız biçimde çoğaltılabilir. İnsanların büyük çoğunluğu, iş, aile, çalışma gibi nedenlerle uluslararası göç hareketlerinin öznesi olabiliyorken, yine birçok insan evlerini ve ülkelerini, çatışma, zulüm ve felaket gibi zorlayıcı nedenlerden dolayı terk edebilmektedir. 2018 yılı *Dünya Göç Raporu'*na (World Migration Report) göre, genel olarak, mülteciler gibi zorlayıcı sebeplerle yerinden olmuş nüfus, tüm göçmenlerin nispeten küçük bir yüzdesini oluşturmaktadır. Ancak, bu insanlar kendilerini sıklıkla savunmasız bir konumda bulduklarından (World Migration Report, 2018: 13) ve her daim yardıma muhtaç konumlarından ötürü ulusal ve uluslararası kamuoylarının ve küresel yardım kuruluşlarının gündeminde daha fazla yer bulmaktadırlar. Elbette göçmen olarak sınıflandırılan ve yer değiştirme motivasyonu çoğunlukla ekonomik ya da ailevi sebepler olan insanları haiz çeşitli zorluklar mevcuttur; ancak, mülteci ve sığınmacı meselesini kamuoyu ve ulusal ve uluslararası organizasyonlar nezdinde daha öncelikli kılan, onların çabalarının temelinin insanlığın en temel hakkıyla örtüşmesidir: Yaşama hakkı. İltica edenleri yer değiştirmeye mecbur bırakan temel motivasyon, daha iyi bir yaşam arzusundan önce yalnız yaşayabilme, ya da ailesini yaşatabilme isteği olmaktadır.

Sonuçları arasında mülteci akınına sebebiyet veren birçok olay bulunmaktadır. Çalışmamız kapsamında bu olaylar arasından Suriye iç savaşı örnek olay olarak seçilmiş olup, mültecilik olgusunun önemi ve yansımaları bu olay üzerinden değerlendirilecektir.

Suriye iç savaşında ve sonrasında yaşanılanları bir ''insanlık krizi'' (*humanitarian crisis*) olarak gören Stanek'e göre dünyadaki mevcut insani krizler iki kategoriye ayrılabilir: doğal afetlerin (büyük depremler gibi) neden olduğu insani krizler ve insan faaliyetlerinin neden olduğu insani krizler (Stanek, 2017: 2). Genel hatlarıyla insan faaliyetlerinin bir neticesi olan Suriye'deki insanlık krizi, mülteci

probleminin, insanlık için önemine vurgu noktasında da son derece mühim başlıklar sunar.

İlk olarak bu insanların, yaşadıkları yerleri terk etmelerinin gerçekten bir yaşam kaygısına dayandığını kabul etmek son derece mühimdir. Suriye iç savaşı sırasında binlerce sivil hayatını kaybetmiş, binlerce insan da bundan sonraki hayatını etkileyecek biçimde yaralanmıştır. Bu yaralanmalar, sadece fiziki hasarlardan oluşmamaktadır. Savaştan doğrudan ya da dolaylı etkilenen bölge insanın neredeyse tümü psikolojik olarak da ağır hasar almıştır.

2016'da Suriye'deki İnsani Yardım Koordinasyonu Ofisi'nin (OCHA'nın) İnsani Yardım İhtiyaçlarına Genel Bakış ve 2016 için UNHCR Suriye Yıllık Raporuna göre, Suriye'de ortalama yaşam beklentisi azalmış ve yaklaşık 1,75 milyon okul yaşındaki çocuğun okula devam oranı yarıdan fazla düşmüştür. Ayrıca, ülkedeki içilebilir su kaynaklarında kriz öncesi döneme oranla %40 gibi dramatik bir düşüş gözlenmiştir (Stanek, 2017: 4). Suriye iç savaşının bölge halkına ekonomik olarak da büyük darbe vurduğu gözlenmiştir. Ülkenin büyük bir kesiminin altyapısında hasar, finansal kaynakların mevcudiyetinde azalma ve bu krizin sonucu olarak ulusal para biriminde önemli bir değer kaybı meydana gelmiştir. Birleşmiş Milletler'in (BM) varsayımına göre, Suriye nüfusunun % 85'i yoksulluk, % 69'u ise aşırı yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. 2017 yılı itibariyle, ülkenin iç savaş kaynaklı ekonomik kaybı ise 254 milyar Amerikan dolarından fazla olmuştur (Stanek, 2017: 4).

Günümüzde ise yukarıda bahsedilen problemlerin çözümüne yönelik dışarıdan gelecek yardımların ulaştırılması bile ayrı bir sorun haline gelmiş bulunmaktadır. Ülkedeki mevcut durum nedeniyle, insani yardım kuruluşlarının ülkeye erişimi sorunlu haldedir. İnsani yardımın sağlanması ve dağıtımı da dâhil olmak üzere faaliyetlerin yerini bulma olasılığı, Suriye hükümetinin koyduğu engeller ve ülkedeki genel güvenlik durumu ile sınırlıdır (Stanek, 2017: 4). Tüm bu yaşananların en tabii sonucu olarak bölgedeki insanlar savaşın çıkmasından itibaren öncelikle çevre devletlere, sonrasındaysa Avrupa'ya mülteci statüsünü kazanabilmek adına sığınmışlardır.

Hayatta kalmaları yer değiştirmelerine, hayatlarını insanca koşullarda geçirmeleri ise gittikleri yerlerde kabul görmelerine bağlı olan

mülteciler için en kritik noktalardan biri hukuki statülerinin tanınmasıdır. Bu bağlamda çalışmamızın sonraki başlığı mültecilerin hukuki statülerinin incelenmesine ayrılmıştır.

2. MÜLTECİLERİN HUKUKİ STATÜLERİ

Mültecilerin statüsünü düzenleyen yasal düzenlemelere geçmeden evvel mülteci kategorisinin kavramsal analizine değinmek kanımızca faydalı olacaktır. Daha önce bahsettiğimiz bir husus olan mülteci ve göçmen statülerinin birbirlerinden farklı statüler olduğu ve bu statülerin doğru belirlenmesinin hayati olduğu noktası kavram analizi açısından da mühimdir. Akıncı ve arkadaşlarına göre, göçmen sözcüğü İngilizce karşılığı *refugee* olan mülteci sözcüğü ile karıştırılabilmektedir. Mülteci –*refugee*- daha özel bir alanı ve eylemi kapsamaktadır ve uluslararası literatürde bu iki sözcük birbirinden ayrı kullanılmaktadır (2015: 64). Kavramsal analizine değinmemizin çok faydalı olacağı diğer bir kavram da *sığınmacı (asyluum seeker)*lardır. Sığınmacı kategorisi ile mülteci kategorisi birbirleriyle karıştırılma ihtimali olan ancak birbirlerinden farklı iki hukuki statüyü işaret eden kategorilerdir. Sığınmacı, temelde, ''kendi ülkesini terk ederek, üçüncü bir ülkeye gidip orada sığınma talebinde bulunan kişiyi ifade etmektedir''(Ergüven, Özturanlı, 2013: 1019). Uluslararası Göç Örgütü (IOM) ise, ''ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde herhangi bir devlete ''mülteci'' olarak kabul edilmek isteyen ve mültecilik statüsüne ilişkin yapmış olduğu başvurunun sonucunu bekleyen kişileri sığınmacı olarak tanımlamaktadır'' (Aktaran Özdal, Tutan, 2018: 13). Bu tanımlamalar ışığında mülteci ve sığınmacı statülerinin arasındaki bağlantılar ve farklar açıkça görülebilmektedir. Sığınmacılar, mültecilik başvurusunda bulunan, mülteci statüsünü elde etme gayesinde olan kişileri ifade etmektedir. Ancak bu başvurunun olumlu sonuçlanacağının garantisi yoktur. Başvurunun sonucu olumsuz olarak sonuçlanırsa ''bu kişiler ülkeyi terk etmek durumunda kalacak, bu kişilere insani ya da diğer gerekçelerle ülkede kalma izni verilmemiş ise bu kişiler ülkede düzensiz bir biçimde bulunan diğer yabancılar gibi sınır dışı edilebileceklerdir'' (Özdal, Tutan, 2018: 13). Toparlamak gerekirse, ''devletin taraf olduğu andlaşma ve sözleşmelerin kendisine özel statü ve hukuki koruma sağladığı kişiler *mülteci* (refugee), böyle bir sığınma hakkını ve korumayı talep eden; ancak henüz bu korumadan faydalanamayan kişiler ise, *sığınmacı* (asylum seeker, BM'ye göre, displaced persons) olarak tanımlanmaktadır (Ergüven, Özturanlı,

2013: 1020). Çalışmamızın bundan sonraki kısımları mültecileri odağına alacak, onların hukuki statüleri açımlanmaya çalışılacaktır.

Dünya Göç Raporu 2018'in verilerine göre, *(World Migration Report 2018*) 2015 yılı için toplam mülteci sayısı 243.700.236 kişidir. Bu sayıyı anlamlı kılan, 1970'te 84.460.125 kişi olan mülteci sayısındaki hızlı artış miktarıdır. 1970 yılı rakamlarına göre, mültecilerin dünya toplam nüfusuna oranı %2,3 iken, 2015 yılında bu oran %3,3'e kadar çıkmıştır (World Migration Report, 2018: 15). Aynı raporda 1970 yılından 2015 yılına kadar olan süreçte hem mülteci sayısının hem de mültecilerin dünya nüfusuna oranının sürekli olarak artması dikkat çeken bir husustur. Kıtlık, savaşlar, gittikçe bozulan ekolojik denge[2], aşırı silahlanma ve terörizm gibi etkenlerle bu artışın önümüzdeki yıllarda da devam etme olasılığı oldukça kuvvetlidir. Bu bağlamda önümüzdeki yılların en önemli insani problemlerinden birine kaynaklık edeceği kesin gibi gözüken mültecilerin, hukuki statülerine, onlara tanınan hakların imkân ve sınırlılıklarını göz önünde tutarak değinmek elzem gözükmektedir.

Mülteci meselesine yönelik uluslararası toplumun bağlayıcı ilk ve tek evrensel sözleşmesi 1951 tarihli ''Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi''dir ve bu bağlayıcı metnin imzalanması için 1951 yılına kadar beklenmesi gerekmiştir (Güler, 2018: 73). Ancak bu bağlayıcı metinden önce, spesifik olarak mültecileri konu edinmeyen ve bağlayıcılığı bulunmayan, bununla birlikte sığınma arama hakkını düzenleme noktasında önemi bulunan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ne değinmek faydalı olacaktır.

---

[2] Özellikle son yıllarda iklim değişikliğine bağlı olarak dünyanın bazı bölgelerinde yiyecek ve su sıkıntıları bu bölgeleri yaşanılmayacak hale getirmiştir. Öte yandan küresel iklim değişikliği birçok ada devletini ve kıyı bölgeleri tahrip ederek şimdiden ''ekolojik mülteciler'' olarak tanımlanan yerinden edilmiş bir insan kitlesinin oluşmasına sebebiyet vermiştir. İklim değişikliğinin önümüzdeki yıllarda etkisini daha da artıracağı tahminlerine dayanarak, bu sorunun boyutlarının küresel bir hal alacağı sonucuna varmak abartılı olmayacaktır.

Madde 14:

1. *Herkesin zulüm karşısında başka devletlere sığınma ve sığınma imkânlarından faydalanma hakkı vardır.*

2. *Bu hak, siyasi olmayan suçlardan ya da Birleşmiş Milletlerin amaç ve ilkelerine aykırı eylemlerden kaynaklanan kovuşturmalarda kullanılmayabilir* (Universal Declaration of Human Rights, 1948: 4).

14. maddenin 1. paragrafı tüm insanlara başka devletlere sığınma imkânı tanırken, 2. paragrafı bu haktan yararlanılamayacak durumları açıklamaktadır. Ancak, tüm insanlara sığınma hakkı tanıyan 14.madde, sığınma talebinde bulunacak insanlar için gizli bir sınırı da bünyesinde barındırır. Bu duruma dikkati çeken Koçancı ve Namal'a göre, 14.madde de yer alan *zulüm* ifadesinin içeriğinin ne olduğu muğlâktır. Bu muğlâklık tabii olarak neyin zulüm olup olmadığını, menşei ve hedef ülkelerin arasındaki ikili ilişkilere bırakacaktır (2017: 234). Böylesi bir durum, zulüm veya işkence altındaki insanların sığınma taleplerinin, objektif kriter yoksunluğu yüzünden tamamen devletlerin inisiyatifine bırakılmasına sebebiyet verecektir.

Yukarıda belirttiğimiz gibi mülteci meselesine yönelik uluslararası toplumun bağlayıcı ilk ve tek evrensel sözleşmesi, *Birleşmiş Milletler Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi*dir. 14 Aralık 1950 tarihinde BM genel kurulunda bir konferans tertip edilmiş, bu konferans akabinde 28 Temmuz 1951 tarihinde Cenevre'de bu sözleşme imza altına alınmıştır (Akıncı vd., 2015: 65). Sözleşmenin yürürlüğe girmesi ise 22 Nisan 1954 tarihinde gerçekleşmiştir. Türkiye ise sözleşmeyi 24 Ağustos 1951 tarihinde imzalamış ve 29 Ağustos tarihinde ihtirazi kayıtla[3] onaylamıştır. 359 Sayılı Onay Kanunu 5 Eylül 1961 gün ve 10898 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır[4] (Birleşmiş Milletler Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi, 1961). Bu sözleşmenin neticesinde, mültecilik durumunu

[3] Türkiye'nin ihtirazi kaydı: "Bu sözleşmenin hiçbir hükmü, mülteciye Türkiye'de Türk uyruklu kimselerin haklarından fazlasını sağladığı şeklinde yorumlanamaz" (Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme, 1961) dır.

[4] 5 Eylül 1961 tarihili resmi gazete: https://www.resmigazete.gov.tr /arsiv/10898.pdf#page=7

yaşayan bireylere çok önemli haklar sağlanmakla birlikte önemli sorumluluklar da yüklenmektedir (Koçancı, Namal, 2017: 234).

2. Madde:

Her mültecinin, bulunduğu devlete karşı, özellikle yasalara, yönetmeliklere ve kamu düzeni için alınan önlemlere uymayı öngören yükümlülükleri vardır.

3. Madde:

Sözleşmeye taraf devletler, bu Sözleşme hükümlerini mültecilere, ırk, din veya menşe ülke bakımından ayırım yapmadan uygulayacaklardır.

4. Madde:

Sözleşmeye taraf devletler, ülkelerindeki mültecilere, dini vecibelerini yerine getirme hürriyeti ve çocuklarının dini eğitim hürriyeti bakımından, en az kendi vatandaşlarına uyguladıkları muamele kadar uygun muamele uygulayacaklarıdır.

18. Madde:

Sözleşmeye taraf devletler, ülkelerinde yasal olarak ikamet eden mültecilere, tarım, sanayi, küçük zanaatlar ile ticaret alanlarında kendi işyerlerini açmak ve sanayi, ticari şirketler kurmak haklarıyla ilgili olarak, mümkün olduğunca müsait ve her halde genel olarak aynı şartlardaki yabancılara tanıdıklarından daha az müsait olmayan muameleyi uygulayacaklardır (Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees, 1951: 16-23).

3., 4. ve 18. madde özelinde görülebileceği gibi sözleşme mültecilere çok çeşitli siyasal, sosyal ve ekonomik haklar sağlar. Ancak yine 2.madde özelinde görülebileceği gibi, bahsi geçen sözleşme mültecilere önemli sorumluluklar da yükler. Sözleşme bu haliyle Kant'ın ''*Perpetual Peace*'' *(Ebedi Barış)* (Kant, 1795) eserindeki koşullu misafirperverlik yaklaşımının sürdüğünün göstergesidir. Sözleşmenin hazırlanma ve yürürlüğe konma aşamasındaki çeşitli devletlerin temsilcilerinin önerileri de bunu kanıtlar niteliktedir. Sözleşme sürecine bütünsel olarak bakıldığında, mültecilerin evrensel haklara

kavuşturulması ve devletlerin kendi ulusal çıkarlarının korunması arasında hararetli tartışmalar yaşanmıştır.

Müzakereler sırasında en hararetli tartışmalar mültecilik statüsüne zamansal ve mekânsal sınırlamalar getirme hususunda gerçekleşmiştir. Fransa'nın coğrafi sınırlama olarak sadece Avrupa'da yaşanan olayların neticesinde mülteci olunabilmesi önerisi, İtalya başta olmak üzere birçok Batılı devletin desteğini almıştır. İtalyan heyet, ''herkese yardım etme düşüncesinin kimseye yardım edememek ile sonuçlanabileceği'', ABD heyeti, ''çok sayıda kimliği belirsiz kişinin sınırlara dayanacağı'' tehlikesi gibi sebeplerle Fransa'nın coğrafi sınır önerisini şiddetle savunmuştur (Güler, 2018: 75-77). Öte yandan Mısır ve gözlemci örgüt Uluslararası Ceza Hukuku Derneği mülteci olmanın şartı olarak ''Avrupa'da meydana gelen olaylar sebebiyle'' ibaresine karşı çıkmışlardır. Mısır heyetine göre, sözleşmenin zaman ve mekân yönünden sınırlandırılması, çok sayıda mültecinin uluslararası korunmadan mahrum kalmasına yol açacak ve sözleşmenin zayıflatılmasından başka bir işe yaramayacaktır. Yine gözlemci örgüt temsilcisi Habicht'e göre de, coğrafi sınırlama, Avrupalı olmayan mültecilerin tamamının dışlanması gibi bir tehlikeye yol açma tehlikesini içermektedir (Güler, 2018: 76).

Bu iki tezat görüş, evrenselci ve sınırlamacı görüş, Vatikan heyetinin önerileriyle uzlaştırılmaya çalışılmıştır. Vatikan ve coğrafi sınır meselesine alternatif arayan diğer heyetler, coğrafi sınırlamalar meselesini opsiyonel bir biçimde yeniden düzenlemeye çalışmışlardır. Bu çabalar coğrafi sınırlama fikrini ilk ortaya Fransa da dâhil neredeyse tüm devlet heyetleri tarafından olumlu karşılanmış, yalnızca İtalya, sadece Avrupa biçiminde formüle edilen önerinin değiştirilmemesi hususunda diretmiştir (Güler, 2018: 76-77). Tüm bu müzakereler neticesinde, mülteci tanımı, sözleşmenin son halinde **I.Bölüm Genel Hükümler** başlığı altında **1.madde** kapsamında şöyle tanımlanmıştır:

1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu devletin dışında bulunan ve bu devletin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet

ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahsa uygulanacaktır (Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees, 1951: 15).

Kanımızca bu tanım üzerinden özellikle altı çizilmesi gereken husus *haklı sebeplerle zulme uğrama korkusu* vurgusudur. Özel'e göre, sözleşme kapsamında, öznel halet-i ruhiyyeyi yansıtan ''korku'' ibaresine, objektif bir durum olan ''haklı nedenlere dayanma'' ibaresi ilave edilmiştir. Böylelikle öznel ve nesnel unsurlar birlikte haklı nedenlere dayanan bir korku unsurunu ortaya koyacaklardır (Özel, 2018: 256-257). Avrupa Birliği (AB) Vasıflandırma Yönergesi, ''zulüm ibaresinin kabulü için, bir eylemin Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşmesinin 15(2) maddesine göre temel insan haklarına tecavüz etmesini gerekli görmüştür'' (Özel, 2018: 257; Avrupa Birliği Vasıflandırma Yönergesi, 2011: madde 9 (1)(a)). Yönerge zulüm içeren durumları 9.maddenin 2.başlığında açımlamıştır. Yönergeye göre: *cinsel şiddet eylemleri de dâhil olmak üzere fiziksel veya zihinsel şiddet eylemleri; kendi içinde ayrımcı olan veya ayrımcı bir şekilde uygulanan, yasal, idari, polis ve/veya adli tedbirler; orantısız veya ayrımcı olan kovuşturma veya ceza; orantısız veya ayrımcı cezalandırma ile sonuçlanan durumlarda yargısal telafi taleplerinin reddi; çatışma durumunda askerlik yapmanın madde 12(2)'de belirtilen suç veya eylemlerin işlenmesini içermekte ise askerlik hizmetinin reddinin adli kovuşturma ya da cezaya tâbi olması; cinsiyeti (özgü) veya çocuğu (özgü) hedef alan eylemler* (Avrupa Birliği Vasıflandırma Yönergesi, 2011: madde 9(2)(a-f)) zulüm içeren eylemler olarak tanımlanmıştır.

Mülteci olarak tanınmanın temeli olan *haklı sebeplerle zulme uğrama korkusu*na, her ne kadar Özel'in de belirttiği *haklı sebepler* kıstasıyla objektif bir kriter sağlanmaya çalışılıyorsa da kanımızca belli ölçüde bir muğlaklık tanımın içerisinde halen saklıdır. Kriterin içerisinde mukim böylesi bir muğlâklık, korumacı politikalarla mülteci olarak tanınmayı oldukça zorlaştırabilmektedir. Bu hususu somutlaştırabilmek adına AB'nin mülteci ve sığınmacı politikası ele alınabilir.

Özcan'a göre, Avrupa'nın çatışmaları kendi sınırlarından uzak tutma politikası mülteci ve sığınmacı krizlerinde oldukça önemli bir dönüm noktası teşkil etmiştir. 1950'li yıllara kadar mülteci üreten bir coğrafya olan Avrupa, AB'nin temelini teşkil eden kurumların kurulması ile birlikte mülteci alan bir coğrafya haline gelmeye başlamıştır (Özcan, 2016: 4). AB'nin görece müreffeh yapısı kendisine yönelen göç

dalgalarının en önemli tetikleyicisi olmuştur. Özcan'a göre, Avrupa'ya yönelen göç dalgası gittikçe etkin politikalar gerektiren bir 'sorun' haline gelmeye başlamış; bu yaklaşımın önemli bir çıktısı olarak, AB için göç, göçmen, iltica, mülteci meselesi gibi alanlardaki politikalar büyük ölçüde güvenlik politikalarının bir parçası haline gelmeye başlamıştır (2016: 5). Bu dönüm noktası ile birlikte "Avrupa Kalesi"nin[5] daha güvenli olması adına dış sınırları korumaya amaçlayan[6] AB, mümkün olduğu ölçüde düzensiz göç hareketlerini sınırlarına gelmeden durdurmak için sınırlarının ötesinde tampon bölgeler oluşturarak Avrupa sınırlarına ulaşmak isteyen insanları engelleyici, ''önleyici'' politikalar izlemiştir (Özcan, 2016: 5). Bu politikaların müşahhas örneklerinden bir tanesini 15-16 Ekim 2008 tarihinde AB Konseyi'nin Brüksel'de yapmış olduğu toplantıda görebiliriz. Toplantıda, üye devletlerin hava, kara ve deniz sınırlarını sığınmacı akımlarından korumak için en ileri teknolojik yeniliklerden yararlanarak gerekli tedbirleri almalarına hükmedilmiştir. Toplantıda ilaveten, üye devletlerin kendi topraklarına giren sığınmacıların mümkünse gönüllü olarak geri gönderilmesi, eğer bu durum mümkün değilse de kovulmasından sorumlu olmalarına karar verilmiştir. Bir üye devletin ülkesine giren ve sınır dışı edilen sığınmacıların diğer devletler tarafından da belirlenebilmesi için kimlik bilgilerinin üyeler arasında ortak veri tabanının kullanıldığı Schengen Bilgi Sistemine (SBS) bildirimde bulunulması zorunluluğu getirilmiştir (aktaran Köse, 2016: 7). Köse'ye göre, ''AB'nin sığınmacı ve mültecileri topraklarına kabul etmek istememesinde, mültecilerden kaynaklanacak ekonomik ve demografik yükün yanı sıra farklı

---

5 "AB, üye ülkeler arasındaki sınırları ortadan kaldırırken, AB dışından gelmek isteyenlere karşı sınırlayıcı politikalar uygulamış, özellikle güney ve doğu sınırlarını çok katı biçimde korumuştur. Bu duruma Avrupa Kalesi ya da Kale Avrupası nitelemesi yapılmaktadır"(Adıgüzel, 2019: 140-141).

6 AB'nin dış sınırları koruma amaçlı en önemli kurumlarından biri FRONTEX (AB Dış Sınırlarının Yönetimi İçin Operasyonel İş birliği Ajansı)'dir. ''26 Ekim 2004'te kurulup, Mayıs 2005'te faaliyete geçen bu ajans, AB'nin terörle mücadele politikası kapsamında kurumsallaştırılmış, akabinde 'kaçak' ve 'yasa dışı' olarak tanımlanan düzensiz göçlerle mücadelenin temel kurumlarından biri haline gelmiştir. Frontex'in temel görevi, AB'nin iç güvenliğini sağlamak maksadıyla, 'düzensiz göçmenlerin' oluşturduğu istenmeyen nüfus hareketlerini deniz, kara ve hava dış sınırlarında önlemek ve kontrol etmektir'' (Adıgüzel, 2019: 143).

kültürler ve inançlara karşı hoşgörüsüzlük ile Avrupalı olmayan ırklara karşı geliştirilen ötekileştirme politikalarının da etkisi büyüktür'' (2016: 4). Birliğin mülteci ve sığınmacı politikasının korumacı yönüne yönelik örnekler daha da artırılabilir. Ancak çalışmamızın kapsamı gereği bu noktadan sonra Birliğin ilgili politikalarının, -mültecilik statüsünün en önemli yasal dayanaklarından olan- *haklı sebeplerle zulme uğrama korkusu* ifadesi ile ilişkisine değineceğiz. Hemen yukarıda belirttiğimiz gibi, kanımızca böylesi politikaların izlenmesinde mülteci kategorisinin tanımındaki muğlaklığın etkisi büyüktür. Sınırlarına sığınan insanlara mülteci statüsünü muhtelif sebeplerden ötürü vermek istemeyen devletler, kimin haklı sebeplerle zulme uğramaktan korktuğuna ilişkin değerlendirmelerini Birliklerinin ya da devletlerinin çıkarlarına yönelik olarak verebilmektedir. Bu çıkarların ekonomik tarafı ağır basmakla birlikte mülteci kategorisine dâhil edilen bir kişinin elde edebileceği yasal haklardan da çekinilmiş olma ihtimali bizce yüksektir. AB'nin sığınmacı ve mültecilere yönelik mevzuatını ileride ayrıntılandıracağız. *Haklı sebeplerle zulme uğrama korkusu* ifadesi ve mültecilik statüsünün kabulü ilişkisi içinde değinmek istediğimiz son husus ise Cenevre Sözleşmesi'nin *geri göndermeme* ilkesi ile ilgilidir.

33.Madde

Hiçbir Taraf Devlet, bir mülteciyi, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyecek veya iade ("refouler") etmeyecektir (Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees, 1951: 30)

Geri göndermeme ilkesi açık bir biçimde, ''üye devletlerin kendi topraklarına giren sığınmacıların mümkünse gönüllü olarak geri gönderilmesi, eğer bu durum mümkün değilse de kovulmasından sorumlu olmalarına'' karar verilen AB Konseyi'nin 2008 tarihinde aldığı karar ile tezat gözükmektedir. Ancak bu tezatlığa rağmen, mültecilik tanımına içkin muğlaklık, kimin sığınma gerekçelerinin ve mültecilik olarak tanınma taleplerinin haklı olup olmadığına karar verme noktasında devletlere önemli hareket alanları sağlamaktadır. Hal böyle olunca da Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesinin *geri göndermeme* ilkesi bazı durumlarda esnetilebilmekte, maddenin buyuruculuğu yumuşatılabilmektedir.

Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi özelinde bir diğer önemli nokta ise mülteci tanımının coğrafi sınırlamalar ile ilgili maddeleridir. Bu tanımın coğrafi sınırlamalar ile ilgili maddeleri de aşağıda verilmiştir:

1.Madde

(a) "1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da meydana gelen olaylar"; veya

(b) "1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da veya başka bir yerde meydana gelen olaylar" anlamında anlaşılacak ve sözleşmeye taraf her devlet bu Sözleşme'yi imzaladığı, tasdik ettiği veya ona katıldığı sırada bu Sözleşme'ye göre taahhüt ettiği yükümlülükler bakımından bu ifadenin kapsamını belirten bir beyanda bulunacaktır.

(a) seçeneğini kabul eden sözleşmeye taraf herhangi bir devlet, herhangi bir zamanda Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne göndereceği bir notla, (b) seçeneğini kabul ettiğini duyurarak yükümlülüklerini genişletebilir (Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees, 1951: 15).

Coğrafi sınırlamalarla ilgili maddelere bakıldığında sözleşmeye taraf devletlerin, iki opsiyondan biriyle sözleşmeye dâhil olabildikleri gözükmektedir. Taraf devletler, tercihlerine göre mülteci tanımını, ''*Avrupa'da meydana gelen olaylar…*'' ya da ''*Avrupa'da veya başka bir yerde meydana gelen olaylar…*'' biçiminde sınırlayıp, genişletme seçeneğine sahiptirler. Bunun yanında sınırlamayı seçen devletler, BM Genel Sekreteri'ne gönderebilecekleri bir not ile sınırlamayı kaldırıp, mülteci olmayı, dünyadaki tüm insanları kapsayacak biçimde genişletme hakkına sahiptir.

*Birleşmiş Milletler Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşmesi*ne, 51 devletten 29'u, *Avrupa'da meydana gelen olaylar* biçimindeki mülteci kavramının sınırlanmış bir halini kabul ederek taraf olmuştur. 1967 yılında imzaya açılan *Mültecilerin Hukuk Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü* ise coğrafi sınırlandırmayı kabul etmiş devletleri istisna tutarak, hem zaman hem coğrafi sınırlamayı kaldırmıştır. Türkiye ise bu protokol sonrasında daha önce kabul ettiği coğrafi sınırlandırmayı sürdürmeye devam etmiştir. Ancak günümüzde mülteci tanımına coğrafi sınırlama getiren 29 taraf devletin 25'i sınırlamayı kaldırıp, Avrupa dışındaki mültecileri de ekleyecek biçimde mülteci tanımlarını genişletmişlerdir (Sınırlama fikrini ilk öne atan Fransa ve

sınırlama fikrinin en şiddetli savunucularından İtalya dâhil olmak üzere). Bu 25 devletin de sınırlamayı kaldırmasından sonra günümüzde yalnızca Kongo, Madagaskar, Monako ve Türkiye coğrafi sınırlamayı kaldırmayan devletler olarak sözleşmeye taraf olmayı sürdürmektedirler (Güler, 2018: 78-79).

Türkiye'nin coğrafi sınırlamayı sürdürmesine yönelik tutumunu, *''kendisine yönelen sığınmacı dalgalarının olumsuz etkisinden ve uluslararası yaptırımlardan kurtulmak için kendine bir hareket alanı sağlamak''* olarak yorumlayan Koçancı ve Namal'a göre, Türkiye için yalnızca Avrupalı devletlerin vatandaşları mülteci olarak tanımlanırken, Avrupalı olmayan kişi ya da gruplar mülteci olarak tanımlanmamaktadır (2017: 236). Türkiye'nin Avrupa devletlerinin vatandaşı olmayanları mülteci kategorisine dâhil etmemesi, AB'nin daha önce açımlamaya çalıştığımız mülteci politikası ve mültecilere yönelik yasal düzenlemeleriyle – özellikle de güvenli üçüncü ülke kavramıyla- yakından alakalı bir husustur. Hem bu alaka ile hem de çalışma kapsamında mültecilerin yasal statülerini açımlama adına öncelikle AB'nin mültecilere yönelik bazı önemli yasal düzenlemelerine, akabinde de bu yasal düzenlemeler ve Türkiye ilişkisine değinmemiz yararlı olacaktır.

AB'nin iltica hakkına yönelik en önemli hukuki düzenlemelerinden birisi, *AB Temel Haklar Şartı*'dır. AB düzeyinde korunan temel haklara ilişkin hazırlanan bu metin ile birlikte özellikle Birlik vatandaşlarının, AB kurumları ve AB hukukunun uygulayıcısı olarak eylem ve işlemlerde bulundukları sırada üye devletlere karşı sahip oldukları haklar noktasında hukuki belirlilik sağlanmıştır. 2000 yılında üye devletlerin ve AB kurumlarının temsilcilerinden oluşan bir Konvansiyon tarafından hazırlanarak 2000 Aralık Nice Zirvesinde üç AB kurumu (Avrupa Parlamentosu, AB Konseyi ve Avrupa Komisyonu) tarafından siyasi bağlayıcılığını ifade edecek şekilde ilan edilen AB Temel Haklar Şartı'nın hukuki bağlayıcılığı konusu Lizbon Antlaşması ile açıklığa kavuşturulmuş ve metne antlaşmalarla eşit hukuki değerde bağlayıcılık kazandırılmıştır''(AB Müzakere Sürecinde Yargı ve Temel Haklar Faslı, 38-39) Temel Haklar Şartı'nın iltica hakkına yönelik önemi ise Avrupa düzeyinde ilk kez sığınma hakkını içermesinden ileri gelmektedir (Sığınma, Sınırlar ve Göç ile İlgili Avrupa Hukuku El Kitabı, 2014: 22-23).

Madde 18: İltica Hakkı –*Right to Asylum*-

Sığınma hakkı, 28 Temmuz 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi ve Mültecilerin Statüsüne İlişkin 31 Ocak 1967 tarihli Protokol kuralları dikkate alınarak ve Avrupa Birliği Kurucu Antlaşması ve Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma'ya uygun olarak teminat altına alınmalıdır.

Madde 19: Ülkeden Çıkarma, Sürgün veya İade Durumlarından Korunma

1. Toplu sınır dışı etmeler yasaktır.
2. Hiç kimse ölüm cezası, işkence veya diğer insanlık dışı veya onur kırıcı muamele veya cezaya maruz kalma riski taşıyan bir Devlete geri gönderilemez, sınır dışı edilemez veya iade edilemez. (Charter of Fundamental Rights of the European Union, 2010).

AB Temel Haklar Şartı'na ilaveten *AB Vasıflandırma Yönetmeliği* içinde de mültecilerin hukuki statülerine ilişkin önemli maddeler mevcuttur.

Madde 13:Mülteci Statüsünün Verilmesi

*Üye devletler, bölüm II - **uluslararası koruma başvurularının değerlendirilmesi**- ve III -**mülteci olmanın nitelikleri**-'e uygun olarak üçüncü ülke vatandaşı veya mülteci olarak nitelendirilen vatansız bir kişiye mülteci statünü verecektir* (AB Vasıflandırma Yönergesi, 2011: madde 13).

Yukarıdaki maddeler uyarınca, AB'nin iltica hakkına yönelik *Cenevre Sözleşmesi*ndeki tanımı teminat altına aldığı görülmektedir. Bununla birlikte, ''AB hukuku, sığınmacıların varışını kolaylaştırmak için imkânlar sunmamaktadır. AB'de sığınma talebinde bulunmak isteyen kişiler, en çok AB'ye giriş için *vize şartı* olan devletlerin vatandaşlarıdır. Bu kişiler genellikle normal bir vize almak için gerekli vasıflara sahip olmadıkları için, sınırı düzensiz bir şekilde geçmek zorunda kalmaktadırlar'' (Sığınma, Sınırlar ve Göç ile İlgili Avrupa Hukuku El Kitabı, 2014: 35). Sınırı düzensiz bir biçimde aşanlar için AB mevzuatındaki uygulamalar *Geri Dönüş Yönetmeliği*nde açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. ''Yönetmeliğe katılan AB üye devletlerinin ya söz konusu kişilerin mevcudiyeti hakkında

düzenleme yapması ya da iadelerine karar vermesi gereklidir. Ülkede kalmak için yasal izni bulunmayan tüm kişiler, bu yönetmeliğin kapsamına girer. 6. madde, AB üye devletlerinin bu kişiler için "iade kararı" vermesini zorunlu kılmaktadır (Sığınma, Sınırlar ve Göç ile İlgili Avrupa Hukuku El Kitabı, 2014: 48-49).

6.Madde:Geri dönüş kararı

1. *''Üye Devletler, 2 ila 5. paragraflarda atıfta bulunulan istisnalar saklı kalmak kaydıyla, kendi ülkelerinde yasadışı olarak kalan herhangi bir üçüncü ülke vatandaşına iade kararı vereceklerdir''* (Geri Dönüş Yönetmeliği, 2008: 6. madde 1. paragraf).

Geri Dönüş Yönetmeliğinin 6.maddesinin 5.paragrafına göre, zorunlu olmamakla birlikte, sığınmacıların durumunda olduğu gibi, Birlik sınırlarında kalmak için izin talebinde bulunan kişilere, bu talep sonuçlanıncaya değin, Birlik topraklarında bekleme hakkı tanınabilir. Geri Dönüş Yönetmeliği'ndeki 12. paragraf, ülkede izinsiz kalmalarına rağmen ülkeden uzaklaştırılamayacak olanların paylaştıkları ortak durumu gözler önüne sermektedir. Bu durumun en vahim örneği, azami gözetim süresi dolduğu için salıverilmesi gereken ama hâlâ ülkede kalma izni olmayanlardır[7] (Sığınma, Sınırlar ve Göç ile İlgili Avrupa Hukuku El Kitabı, 2014: 49).

AB'nin yukarıda açımlamaya çalıştığımız sığınmacı ve mültecilere yönelik diğer önemli yasal düzenlemeleri, ''ilk iltica ülkesi'' ve ''güvenli üçüncü ülke'' kavramları üzerine inşa edilmiştir. Özel'e göre AB, ''Cenevre Sözleşmesinde yer almayan iki kavramı geliştirerek, uluslararası koruma başvuru sahibinin uluslararası koruma talebinin incelenmesinin reddedilmesini sağlamıştır'' (2018:271). AB Ortak Usul Yönergesi (2013/32/EU) 35. Madde kapsamında *ilk sığınma ülkesi*

---

7 'Kadzoev davasında, Bulgaristan'da sığınma talebi reddedilmiş olan ancak ülkeden uzaklaştırılamayan Çeçen bir şahsın, yürürlükteki AB normu gereğince azami gözetim süresinin hiçbir şekilde aşılamayacağını ifade eden AB Adelet Divanı kararı üzerine gözetim altında tutulmasına son verilmiştir. Bundan sonra, başvuru sahibi ülkeden uzaklaştırılamamasına karşın kendisine hiçbir statü vermeyen Bulgar kanunu nedeniyle, statüsüz, belgesiz ve sefalet içerisinde kalmıştır'' (Sığınma, Sınırlar ve Göç ile İlgili Avrupa Hukuku El Kitabı, 2014: 50).

kavramını, 38.Madde ile *de güvenli üçüncü ülke* kavramını geliştirmiştir (Özel, 2018: 271; AB Ortak Usul Yönergesi, 2013: madde 35 ve 38).

Bu düzenlemelerle, iltica talebinde bulunacak başvuru sahibi, ilk iltica ülkesinde veya güvenli üçüncü ülkeden gelmişse ve AB devletlerinin herhangi birinden uluslararası koruma talebinde bulunmuşsa, üye devlet bu başvuruyu kabul edilemez bir başvuru olarak nitelendirip reddedebilecektir. Başvuru sahibi, üçüncü bir devletin yeterli uluslararası koruması altındaysa ve bu şartlarlar altında herhangi bir AB üyesi devletin ülkesine uluslararası koruma başvurusu yaptıysa *ilk iltica ülkesi* kavramı değerlendirmeye alınmaktayken; başvuru sahibi hali hazırda üçüncü bir ülkenin korumasından henüz faydalanamadığı ama faydalanma imkânının bulunduğu durumlarda ise *güvenli üçüncü ülke* kavramı değerlendirmeye alınmaktadır (Özel, 2018: 272).

Güvenli üçüncü ülke kavramı, Türkiye ve AB arasındaki sığınmacı ve mülteci meselesi için de önem arz etmektedir. Özel'e göre, Türkiye güvenli üçüncü ülke olarak değerlendirildiğinde Birliğin yükü sırtlanmış olacaktır (2018: 273). Daha öncesinde değindiğimiz Türkiye'nin Cenevre Sözleşmesi'ni coğrafi kısıtla kabul etmesi bu noktada da önem arz etmektedir. Cenevre Sözleşmesinin coğrafi sınırlama olmaksızın uygulanması Türkiye'nin güvenli üçüncü ülke kapsamına girmesi anlamına gelecektir – AB ile Türkiye arasında Türk vatandaşlarının vizesiz AB ülkelerine girebilme kıstaslarının müzakeresinde coğrafi sınırlandırmanın kaldırılması talebi de Türkiye'nin güvenli üçüncü ülke kapsamına girmesini sağlamakla ilgilidir-. Ancak Türkiye Avrupa ülkeleri dışından gelenlere Cenevre Sözleşmesini uygulamayıp, iç hukukunda belirlediği ölçüde şartlı mülteci statüsü verdiği için diğer şartları bünyesinde taşısa bile güvenli üçüncü ülke olarak nitelendirilmeyecektir (Özel, 2018: 74).

Bu noktada Türkiye'nin güncel uluslararası koruma mevzuatına değinmek faydalı olacaktır. Türkiye, gerek eski mevzuatının (1994 İltica ve Sığınma Yönetmeliği) artık yetersiz kalmaya başlaması, gerek bölgesinde yaşanan istikrarsızlıklar ve çatışmalar gerekse de AB üyelik süreci çerçevesinde ilgili mevzuatının AB ile uyumlu hale getirilmesi zarureti gibi sebeplerle (Topal, 2015: 10) ''Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'' (YUKK)'nu kabul etmiştir (6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Korunma Kanunu, 2013). ''YUKK, beş kısım ve toplam 126 maddeden oluşmaktadır. Birinci kısım, amaç,

kapsam, tanımlar ve geri gönderme yasağını; ikinci kısım, yabancıları; üçüncü kısım, uluslararası korumayı; dördüncü kısım, yabancılar ve uluslararası korumaya ilişkin ortak hükümleri ve beşinci kısım, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün kuruluş ve işleyişine ilişkin hükümleri içermektedir'' (Ergüven ve Özturanlı, 2013: 1032; Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013). Erten'e göre, 2009 yılından itibaren yabancılarla ilgili bütüncül bir hukuki düzenleme çalışmalarının kaçınılmaz bir boyutu olarak mülteciler ve sığınmacılar bahsi, YUKK içerisinde ''Uluslararası Koruma'' başlığı altında üçüncü kısım ve 61 ila 90. Maddeler arasında ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır (2015: 43). Bu kanun korunmaya muhtaç yabancılara ilişkin 3 farklı koruma tipi oluşturmuştur.

İlgili kanun maddeleri incelendiğinde (Madde 61, 62 ve 63), Avrupa devletlerinde meydana gelecek olaylar neticesinde korunma talep eden insanlar *mülteci*, Avrupa devletleri dışında meydana gelen olaylar neticesinde koruma talep eden insanlar *şartlı mülteci*, mülteci ya da şartlı mülteci olarak değerlendirilemeyecek olan ama yine de ülkesine döndüğünde zulüm ya da ölüm tehlikesiyle karşı karşıya kalma durumu olan insanlar ise *ikincil koruma statüsü* ile koruma altına alınmıştır (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013). YUKK'a ilaveten, YUKK'un 91. Maddesi çerçevesince ''Geçici Koruma Yönetmeliği'' oluşturulmuştur. Bu yönetmeliğin temel amacı, ''ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancıların'' (Geçici Koruma Yönetmeliği, 2014) korunmasıdır. Topal'a göre, ''Geçici Koruma Yönetmeliği ile beraber ülkelerindeki savaştan kaçarak Türkiye'ye gelen ve YUKK uyarınca uluslararası koruma sağlayan mülteci ve şartlı mülteci statülerinden yararlanamayan Suriyelilerin hukukî statüleri de açıklığa kavuşturulmuştur'' (2015: 10).

GEÇİCİ MADDE 1:

28/4/2011 tarihinden itibaren Suriye Arap Cumhuriyeti'nde meydana gelen olaylar sebebiyle geçici koruma amacıyla Suriye Arap Cumhuriyeti'nden kitlesel veya bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşları ile vatansızlar ve mülteciler, uluslararası koruma başvurusunda bulunmuş olsalar dahi geçici koruma altına alınırlar. Geçici korumanın uygulandığı süre içinde, bireysel

uluslararası koruma başvuruları işleme konulmaz (Geçici Koruma Yönetmeliği, 2014).

3. MÜLTECİLERİN HUKUKİ VE SOSYAL STATÜLERİ İLE ULUSAL ÇIKARLAR İLİŞKİSİ

II.başlık altında açımlamaya gayret ettiğimiz mültecilerin hukuki statüleri içinde bazı düzenlemeler, yer değiştirmek zorunda kalan kişilere önemli haklar ve imkanlar tanısa da, yine onların yasal statülerini düzenlemeye çalışan başka yasal düzenlemeler ve politikalar, bu kişilerin arzu ettikleri mülteci statüsünün eldesini zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda kanımızca mültecilerin hukuki statüleri meselesi, salt hukuki bir konu olarak kalmamakta, ev sahibi devletlerin politik, ekonomik ve kültürel bakış açılarıyla da değerlendirilebilmektedir. Bu bakımdan mültecilerin hukuki statüleri konusu, onların sosyal statüleri ve bu sosyal ve hukuki statüyü değerlendiren, şekillendiren ev sahibi toplumların yerinden edilmiş kişilere yaklaşımı ve davranışları ile yakından alakalıdır.

Avrupa devletlerinin hemen hepsinin mülteciliğe yönelik coğrafi sınırlandırmayı kaldırdığına bir önceki bölümde değinmiştik. Ancak, Avrupa'nın coğrafi sınırlamayı kaldırması, savaştan ve zulümden kaçmaya çalışan insanları koruma altına alması gibi bir durumla sonuçlanmamıştır. Aksine birçok durumda bu insanların kaçış saiklerinin yaşama kaygısı olmadığı, onun yerine kendi devletlerindeki refaha göz dikmiş ekonomik göçmenler olarak algılandıkları görülmekte, bu insanların talep ettikleri mülteci statüsünün verilmesi muhtelif başka yasal düzenlemelerle zorlaştırılmaktadır. Bu algı iki boyutlu olup, hem siyasi kurumların seçim enstrümanı olarak kullandıkları bir materyal, hem de Avrupa devletlerinin vatandaşlarının bir kesiminin yabancı düşmanlıklarının açığa çıktığı noktadır.

Avrupa'daki bazı gelişmeler ve siyasi otoritelerin bazı eylemleri yukarıdaki durumu kanıtlar niteliktedir. Macaristan Başbakanı Victor Orban'ın fazlasıyla akılda kalıcı beyanı, ''Tüm teröristler göçmendir'', Bauman'a göre hükümetin kurtarma botu olmuş, vatandaşları nezdinde oldukça rağbet görüp, göçmen karşıtlığı üzerinden Orban'a siyasi rant sağlamıştır (Bauman, 2016: 25). Aynı dönemlerde Macar halkıyla yapılan anketlerin sonuçları, Orban'ın göçmen karşıtlığının

halktaki yansımasını da gözler önüne sermiştir. Aralık ayı Median-HVG anketine katılanların ''korku'' denince akıllarına hastalık, suç ya da yoksulluktan önce terörizm gelmiştir (%23) (Bauman, 2016: 25). Yine aynı çalışma içinde, katılımcıların bir takım ifadelerle ilgili hissiyatlarını 0-100 arası bir ölçekte derecelendirmeleri istendiğinde, göçmenlerin yerli halk için hastalık riski teşkil ettiği ifadesi 77 puan, göçmenlerin terörist saldırı riskini önemli ölçüde artırdığı ifadesi 77 puan, sınırı yasadışı biçimde geçmeye çalışan göçmenler hapis cezasına çarptırılmalıdır ifadesi 69 puan iken bu ifadelerin aksine, göçmenlerin Macar halkına demografik problemlerin çözümü ve iş gücüne destek gibi bazı noktalarda fayda sağlayabileceği ifadesi sadece 24 puan alabilmiştir (Bauman, 2016: 25). Orban'ın tüm göçmenleri kriminalize edici (*Tüm teröristler göçmendir.)* açıklaması ve Median-HVG anketi kadar değerli bir diğer örnek de 8 Eylül 2015'teki Macar kameraman Petra Lazslo hadisesidir. Lazslo kucağında çocuğu olan bir adama çelme atarken ve çevredeki mültecileri tekmelerken görüntülenmiş, bu olaydan sonra tüm dünyanın tepkisini çekip ertelemeli olarak 3 yıl hapis cezasına çarptırılmıştı–Lazslo'nun cezası daha sonra eyleminin suç değil kabahat olduğu gerekçesiyle üst mahkemece kaldırılmıştır. Yargıç bununla birlikte Lazslo'nun eyleminin ahlaka aykırı ve gayri meşru olduğunu belirtmiştir.-(www.bbc.com, 2018).

Avrupa'daki mülteci ve göçmen karşıtlığının bir diğer müşahhas örneğini Çek Başkan Milos Zeman'n ifadeleri oluşturur. Göçmenleri Avrupa'nın ekonomik refahına saldırmak için çocuklarını bile kullanabilen merhameti hak etmeyen insanlar olarak tanımlayan Zeman, ''Kimse sizi buraya davet etmedi'', ''Göçmenler, Çek hukukundansa şeriata uyar ve sadakatsiz kadınlar taşlanır, hırsızların elleri kesilir'' gibi göçmen ve mültecileri küçümseyici ve suçlayıcı ifadeler kullanmaktadır (Bauman 2016: 56). Diğer birçok devlete nazaran son derece az sayıda Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapsa da ABD içinde de buna benzer açıklamalar görmek mümkündür. Örneğin Texas eyaletinin tarım müdürü Sid Miller, Facebook hesabından yüklediği, çıngıraklı yılan ve Suriyeli mültecilerin yan yana olduğu fotoğrafta şunu sorma cüretinde bulunabiliyordu: ''Bana bu yılanlardan hangisinin sizi ısırmayacağını söyleyebilirsiniz?''(Bauman, 2016: 58) Katie Hopkins adlı bir gazetecinin göçmenlere hamam böcekleri diye hitap ettiği yazısı ve yine aynı ismin ''Kurtarma Botları mı? Göçmenleri Durdurmak İçin Gambotları Kullanacağım'' (Bauman, 2016: 58) başlıklı yazıları gibi

ırkçı ve insanları kin ve nefrete sevk edebilecek ifadelerden ötürü yargılanmayacak olmaları ise bu tür ifadelerin kanun uygulayıcıları nezdinde de onaylandığı izlenimini vermektedir.

Yukarıda verilen örneklerin sayısı oldukça artırılabilir. Çalışmamızın kapsamı bunun için müsait olmasa da göçmen ve mültecilere yönelik düşmanlığı teşvik edecek ifadeler ve yazılar, temelde yer değiştirmek zorunda kalan insanları bir *güvenlik* meselesi olarak görmekte ve göstermektedirler. Onlara göre, göçmen ve mültecilerin varlığı toplumdaki suç oranını artırıp, refah sistemini zedelemek suretiyle işsizliği teşvik etmektedir. Bu tür algıların yayılması, yerinden olmuş insanların yardıma muhtaç konumunu perdeleyip, onların birer *istilacı*[8] gibi görünmelerine yol açabilmektedir. Çalışmamız kapsamında bu tehlikeyi iki boyutta incelemeye çalışacağız.

İlk olarak göçmen ve mültecilerin kriminalize edilmesi hususu kanımızca önemlidir. Bu konu genel hatlarıyla, yer değiştirmek zorunda kalan insanların yerel halka nazaran suça daha meyilli olmaları fikri üzerine bina edilmiştir ve bu algı üzerinden mülteci oluş üzerine başka pejoratif algılar türetilmektedir.

Medya aracılığıyla yaygınlık kazandığı gözlenen bu tip algılara çarpıcı bir örnek olarak *L'Express* gazetesinde çıkan ''Banliyö, Göç, Aciliyet Durumu'' adlı yazı gösterilebilir. Yazı temelde göçmen çocukları ve banliyöler arasında ilişki kurarak, bu çocukların suça meyilli yapıda olduklarını altını çizerek vurgulamıştır. Ayrıca aynı basın organı, ''Umutsuzların İstilası'', ''Suçluların İstilası Riskine Karşı Kırmızı Alarm'' gibi başlıklarla sadece göçmenleri değil, mülteci ve sığınmacıları da suça meyilli insan yığınları gibi gösterip, Avrupa'ya gelen tüm mültecilere yönelik, ''sosyal parazit'', ''düzen bozucu'' gibi algıların üretilmesine yol açmaktadır (Yardım 2018: 137). Ancak yaratılmaya çalışılan bu suça meyillilik algısının gerçekliği son derece tartışmalıdır. Cory L. Cobb ve diğerlerinin ''Toward a Possitive Psychology of İmmigrants'' adlı çalışmasında şu kritik soru sorulur: ''Göçmenler yerli nüfusa göre suça daha meyilli midir ?'' Yazarlara göre, göçmenlerin suça daha meyilli oldukları algısı, politikacıların

---

8 Dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac'ın ''Afrika kıtasının ekonomik gelişimini sağlayamazsak Afrikalılar dünyayı işgal edecek'' (Yardım, 2018: 139). söylemindeki gibi.

kendi politik menfaatlerini gerçekleştirmek için oluştukları bir illüzyondan ibarettir (Cory L. Cobb et al, 2019: 620-621). Çalışmaya göre, ABD içinde göçmen nüfusunun toplam nüfusa oranı 1990'dan 2013'e % 7,9'dan %13,1'e, belgesizlerin sayısı (yasadışı yollarla ülkeye girenler) ise 3 katı artarak 3,5 milyondan 11,2 milyona çıkmıştır. Bununla birlikte, aynı dönemde, ABD Federal Soruşturma Bürosu suç verileri incelendiğinde şiddet suçlarında % 48, mülke yönelik suçlarda ise % 41 düşüş olduğu görülecektir. Çeşitli etnisitelerin şiddetli davranış verilerini inceleyen Vaughn, Salas-Wright, DeLisi ve Maynard, yerli doğum yapan bireylerin, Afrikalı ve Asyalı göçmenlerle karşılaştırıldığında şiddetli davranış bildirme ihtimalinin dört kat, Latin Amerikalı göçmenlerle karşılaştırıldığında şiddetli davranış bildirme ihtimalinin üç kat daha fazla olduğunu bulmuştur. Ayrıca, 2014 yılındaki hapsedilme oranları incelendiğinde, hem yasal hem de belgesiz göçmenlerin, yerli bireylere oranla hapsedilme olasılığı oldukça düşük olarak saptanmıştır. Bu çalışmalar, yazarlara göre, göçmenlerin yerli nüfusa göre daha az suça eğilimli olduğuna dair güçlü kanıtlar sunmaktadır ve bu durum hem yasal hem de belgesiz göçmenler için geçerlidir (Cory L. Cobb vd., 2019: 621). Elbette tek bir araştırma bizi göçmen ya da mültecilerin yerli nüfusa göre suça daha az meyilli olduğuna dair kesin ve net bir fikir sunmamaktadır. Ancak, ısrarla vurgulandığı gibi tüm göçmen ve mültecilerin güvenliğimize tehdit oluşturduğu, suça yatkın oldukları ya da şiddet meyilli oldukları kalıp yargıları da suçlu ya da masum ayırt etmeden tüm yerinden edilmiş insanların hayatlarını daha da zorlaştırmaktadır. Kanımızca suç gibi tamamen eylemi gerçekleştiren ile ilgili bir meselenin, bir temsil altında, toptanlaştırıcı biçimde bir grubun bütününe yüklenmesi, kin ve nefret duygularını o gruba yöneltmekten başka pek bir işe yaramayacaktır. Suç işleyen mülteci ya da göçmenler elbette vardır ancak suçu işleyen, göçmenlik ya da mülteci statüleri değildir sadece ''o'' kişidir; tıpkı IŞİD'ın eylemlerinin tüm Müslümanları kapsamaması ya da Yeni Zelanda'daki terör eyleminin tüm Hıristiyanlığa mal edilemeyecek olması gibi.

İkinci olarak ise mültecilik meselesinin özünü oluşturan misafir etme kavramının kendi içindeki çelişkili yapısına değinmek kanımızca faydalı olacaktır.

Derrida, misafirperverlik kavramına dair etimolojik bir yaklaşım ile onun muhtevasına yönelik çok çelişkili bir durumu açık etmiştir. Derrida'ya göre Latin kökenli *misafirperverlik* (*Hospitalitat)* kelimesi,

kökeni sorun yaratan, kendi çelişkisini kendisinin bir parçası olarak taşıyan; karşıtını, istenmeyen misafir olarak *konuksevmezliği (hostitilite)* kendisinde parazit olarak bulunduran bir sözcüktür (Derrida, 2012: 8). Derrida'ya göre, misafirperverlik, konukluğu da düşmanlığı da içerebilir, (Derrida, 2000: 41) yabancı, misafir olarak ya da düşman olarak karşılanabilir (Derrida, 2000: 45). Hem düşman olma, hem konuk olma misafirperverlik kavramının *aporetik* nüvesini oluşturmaktadır.

Kelimenin nüvesindeki çelişik yapı güncel gelişmelerde de kendini göstermektedir. Bugün Suriyeli mülteciler, hem, "misafirlerimiz", "din kardeşlerimiz", terör örgütlerinden ve diktatöryal rejimden kaçmaya çalışan mazlumlar olarak görülürken hem de aynı anda devletimizin yaşadığı ekonomik ve sosyal problemlerin en önemli etkenlerinden biri olarak görülebilmektedirler (Lortoğlu, 2017: 72-73).

Nihayetinde bize göre iki temel husus mültecilerin hukuki statüleriyle ev sahibi toplum arasındaki açmazın temel dinamiklerini oluşturmuştur. İlk temel husus, yer değiştirmek zorunda kalan tüm insanların suçlulaştırılması, ekonomik ve sosyo-kültürel sorunların yegâne sorumluları olarak görülmeleri ve bu algının ev sahibi toplumun bütününe doğru genişlemesidir. İkinci temel husus ise mültecilik konumunun anlamsal ve yaşantısal çok boyutlu (aynı anda hem misafir hem rakip olabilme kapasitesi) yapısıdır.

SONUÇ

Çalışma kapsamında ulaştığımız en önemli sonuç, mültecilerin hukuki statülerinin bir ölçüye kadar tanınıyor olmasına rağmen, bu durumun onların sosyal statülerinin de tanınmasıyla sonuçlanmamış olmasıdır. Ayrıca onların sosyal statülerinin tanınması noktasındaki problemler, hukuki statülerini de etkileyebilmektedir. Bize göre, mülteci ve mülteci statüsünü elde etmeye çalışan sığınmacıların sosyal statülerinin tanınması noktasındaki en önemli engeller, popülist politikalar ve ev sahibi devletlerin ulusal çıkarlarını teşkil eden ekonomik sınırlılıklar ve dini, sosyal, kültürel bariyerlerdir. Özellikle bu son hususta zorlayıcı sebeplerle yerinden olmuş kişilere yönelik, ulusal çıkarlar öne sürülerek gösterilen suçlulaştırıcı ve dışlayıcı yaklaşım büyük önem arz etmektedir.

Kanımızca göçmen, mülteci ve sığınmacılara yönelik suçlulaştırıcı ve dışlayıcı tavrın önemli sebeplerinden birisi, bu insanların gittikleri yerlerdeki ulusal çıkarlara zarar verdikleri ve yine ulusların kendi vatandaşlarının imkânlarına ortak oldukları fikirleridir. Bu insanları ağırlamanın maddi ve manevi maliyetleri olduğu düşüncesi tamamen kurgudan ibaret değildir. Son dönemde Türkiye'de yaşanan mülteci meselesi bağlamında da gözlenebileceği gibi, mümkün mertebe insani koşullarda mülteci ağırlamak hem ekonomik yönden hem sosyo-kültürel yönden oldukça zorlu bir süreçtir. Ancak çalışma boyunca da vurgulamaya çalıştığımız gibi özellikle mülteci ve sığınmacı meselesi basit bir yer değiştirmeden, göç olayından ziyade yaşama mücadelesidir. Bu insanların yaşama kaygısıyla göç etmek durumunda kalmış insanlar olarak değil de ekonomik saiklerle yer değiştirmek isteyen insanlar olarak gösterilmesi ya da görülmesi hem onların konumuna yönelik hayati bir hata, hem de ev sahibi toplumların onlara karşı bakışlarında tolerans eşiğini düşürecek, düşmanlığı tırmandıracak bir yaklaşımdır. Ayrıca yaşadığımız çağda hangi devletin ev sahibi olacağı hangi devletin mülteci kaynağı olacağı hususu da tamamen bağlamsaldır. Bugünün ev sahipleri olarak Türk vatandaşları görece yakın bir zaman önce Almanya'nın misafirleriydi. Ekonomik saiklerle gerçekleşen bu yer değiştirme durumunda dahi biz buradan uğurladığımız vatandaşlarımızı ''gurbetçi'' olarak niteledik ve yaşadıkları her ayrımcılıkta ya da uğradıkları her hukuksuzlukta ülkece tepki gösterdik. Bu bağlamda bu tecrübeyi yaşamış bir devlet olarak, Suriyeli mültecilere yönelik tepkilerimizde suçlulaştırıcı, toptanlaştırıcı ve ayrımcı ifade kalıplarından mümkün mertebe kaçınmak, kanımızca hem ahlaki bir tutum hem de mümkün çözümlere ulaşılmasını kolaylaştıracak bir yaklaşım olacaktır.

Son olarak kimin, ne zaman mülteci olacağının belli olamayacağı bu çağda sadece bugünün mültecileri için değil yarının mültecileri için de uluslararası dayanışmayı ve işbirliğini pekiştirmek elzemdir. Bu sadece bir iyi dilek ya da temenniden öte yöntem olarak benimsenmelidir. Keza mültecilerin tüm maddi ve manevi maliyetinin, o an onları misafir eden devlete yüklenmesi durumunda bu yükün kaldırılamama ihtimali fazlasıyla artacak, bunun dolaylı etkileri de yardımlarını esirgeyen devletlere değin ulaşabilecektir. Uluslararası dayanışma ve işbirliğinin mümkün olabilecek en üst raddeye çıkarılması, mülteci hakları ve ulusal çıkarlar arasında hızla açılan makasın daraltılmasını da mümkün kılabilecektir.

KAYNAKÇA

Adıgüzel, Yusuf (2019). *Göç Sosyolojisi*. 3.B. Ankara: Nobel Yayınevi.

Avrupa Birliği Geri Dönüş Yönetmeliği (2008). https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32008L0115 (Erişim Tarihi: 03.05.2020).

Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı (Charter of Fundamental Rights of the European Union) (2010). https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:EN:PDF, (Erişim Tarihi: 04.05.2020).

Avrupa Birliği Vasıflandırma Yönergesi (2011). https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32011L0095 (Erişim Tarihi: 06.06.2020).

Avrupa Birliği Ortak Usul Yönergesi (2013). https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=celex%3A32013L0032 (Erişim Tarihi: 02.05.2020).

Avrupa Birliği Müzakere Sürecinde Yargı ve Temel Haklar Faslı. https://www.ab.gov.tr/files/pub/yayinlar/AB-MuzakereSurecindeYargiveTemelHaklarFasli.pdf (Erişim Tarihi: 02.04.2020).

Akıncı, Buket; Nergiz, Ahmet; Gedik, Ercan (2015). "Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul". *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 58-83.

Bauman, Zygmunt (2016). *Strangers at Our Door*. Cambridge: Polity Press.

Beck, Ulrich (2011). *Risk Toplumu*. çev. Bülent Doğan ve Kazım Özdoğan. İstanbul: İthaki Yayınları.

Bundy, Colin (2016). "Migrants, Refugees, History and Precedents". *Forced Migration Review*, 51, 5-6.

Cobb, C. L.; Branscombe, N. R.; Meca, A.; Schwartz, S. J.; Xie, D.; Zea, M. C.; Molina, L. E.; Martinez, C. R. (2019). "Toward a Positive Psychology of Immigrants". *Perspective on Psychological Science*, 14(2), 619-632.

Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees (2010). https://cms.emergency.unhcr.org/documents/11982/55726/ (Erişim Tarihi 01.03.2019).

Çiçekli, Bülent; Demir, Oğuzhan Ömer (2013). *Türkiye Koridorunda Yasadışı Göçmenler*. Ankara: Karınca Yayınları.

Derrida, Jacques; Dufourmantalle, Anne (2000). *Of Hospitality*. translated by Rachel Bowlby. California: Standford University Press.

Derrida, Jacques (2012). "Konuksev(-er-/-mez-)lik", çev. Önay Sözer ve Ferda Keskin. Sözer, Önay; Keskin, Ferda (Der.). *Jacques Derrida ile Birlikte: Pera, Peras, Poros,*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 7-33.

Ergüven, Nasih Sarp; Özturanlı, Beyza (2013). "Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 62(4), 1007-1062.

Erten, Rifat (2015). ''Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hakkında Genel Bir Değerlendirme''. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 19(1), 3-51.

Geçici Koruma Yönetmeliği (2014). https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/gecicikorumayonetmeligi.pdf (Erişim Tarihi: 01.04.2019).

Güler, Arzu (2018). "Şartlı Mülteci Statüsü: Statünün Geçiciliği ve Bir Kalıcı Çözüm Olarak Yerel Bütünleşmenin Geçerliliği", Aygül, Hasan Hüseyin; Eker, Erdal (Der.). *21.Yüzyılda Uluslararası Göç ve Mülteciler: Bir Türkiye Perspektifi*, Ankara: Nobel Yayınevi, 73-96.

Kant, İmmanuel (1991). "The Perpetual Peace: A Philosophical Sketch", translated by H. B. Nisbet. Reiss, H.S. (Ed). *Kant: Political Writings,* Cambridge: Cambridge University Press, 93-130.

Koçancı, Mustafa; Namal, Mete Kaan (2017). "Kitlesel Göç Hareketleri ve Türkiye". *Journal Of Awareness,* 2(3), 229-248.

Köse, İsmail (2016). "Avrupa Birliği'nin Mülteci Açmazı ve Türkiye-Avrupa Birliği Geri Kabul Anlaşması". *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi,* 7(1), 1-26.

Köşk, Uğur Can; Özbek, Çağlar (2017). "Küreselleşme ve Uluslararası Göç İlişkisinde Değişen Göçmen Algısı". *Researcher: Social Science Studies*, 5(8), 247-265.

Lortoğlu, Ceylan (2017). "Suriyeli Mültecilerin "Misafir" Olma Haline Misafirperverlik Hukuku ve Etiği Açısından Bakış". *İnsan ve İnsan*, 4(11), 54-80.

Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme. http://www.danistay.gov.tr/upload/multecilerin_hukuki_durumuna_dair_sozlesme.pdf (Erişim Tarihi: 12.01.2019).

Mültecileri Tekmeleyen Macar Kameraman Aklandı, (31 Ekim 2018), bbc.com, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46044914 (Erişim Tarihi: 11.04.2019).

Özcan, Mehmet (2016). "Avrupa Birliği'nin Suriyeli Mülteci Politikasına Eleştirel Bir Bakış". *Eğitim, Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi,* 12(16), 4-8.

Özdal, Barış; Vardar Tutan, Esra (2018). "Temel Kavramlar ve Olgular", Özdal, Barış (Ed.). *Uluslararası Göç ve Nüfus Hareketleri Bağlamında Türkiye'*, Bursa: Dora Yayınları, 3-60.

Özel, Sibel (2018). "Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi, Uluslararası Koruma Sahibi ile Geçici Koruma Altına Alınanların Hukuki Statülerinin Sığınmacı ve Göçmen Kavramları Özelinde Değerlendirilmesi". *Bursa Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi (Uludağ Journal of Economy and Society),* 37(2), 249-295.

Russell, Sharon Stanton (1992). "İnternational Migration and Political Turmoil in the Middle East". *Population and Development Review*, 18(4), 719-727.

Sığınma, Sınırlar ve Göç ile İlgili Avrupa Hukuku El Kitabı (2014). http://publications.europa.eu/resource/cellar/cab5b3fd-cbf1-470a-beef-081e2049653c.0009.02/DOC_2 (Erişim Tarihi: 4.05.2020).

Stanek, Martin (2017). ''The Humanitarian Crisis and Civil War in Syria: Its Impact and Influence on the Migration Crisis in Europe''. *Kontakt,* 19(4), 1-6.

Topal, Ahmet Hamdi (2015). "Geçici Koruma Yönetmeliği ve Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Statüsü". *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 2 (1), 5-22.

Universal Declaration of Human Rights. https://www.ohchr.org/en/udhr/documents/udhr_translations/eng.pdf (Erişim Tarihi: 11.02.2019).

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (2013). https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf (Erişim Tarihi: 11.01.2019).

Yardım, Müşerref (2015). "Göçmen Algısından Mülteci Fobyasına: Avrupa Tecrübesi". *Sosyoloji Divanı Göç Dosyası*, 3(6), 129-147.

YUKK Resmi Gazete (2013). https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm (Erişim Tarihi: 10.01.2019).

Yükseker, Deniz (2018). "Sosyal Bilimlerde Göç Konusundaki Yaklaşımlar: Türkiye Örneği", Keskinöz Bilen, Nesli (Der.). *Psikanaliz ve Göç,* İstanbul: İthaki Yayınları, 242-253.

World Migration Report (2018). https://www.iom.int/sites/default/files/country/docs/china/r5_world_migration_report_2018_en.pdf (Erişim Tarihi: 10.05.2019).

359 Sayılı Onay Kanunu 5 Eylül 1961 gün ve 10898 Sayılı Resmi Gazete. https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10898.pdf#page=7 (Erişim Tarihi: 14.01.2020).

SUMMARY

The phenomenon of migration can be defined as the fact that people have to leave their living spaces due to compelling factors. The most critical point in this simple definition is the volition. The voluntary or involuntary (planned or unplanned) act of displacement will be the main criterion for determining the status of the actor in the form of refugees or immigrants. In this respect, the status of the people who have to leave their places due to extremely difficult reasons such as environmental disasters, war and famine will define as refugees, not migrants. Emphasis on this conceptual distinction is vital in many ways (Firts of all, it is vital for their life security).For sure, recognition of their legal status is not enough. It is also necessary to recognize their social status at the place of resettlement. In our opinion, this last point, the recognition of the social status of refugees, makes it impossibles to consider the situation of refugees as one-sided.

The approach of the host society to the refugee group or persons is extremely critical for recognizing the social status of refugees. We believe that there is an important interaction between the national interests approach and the legal and social status of the refugees. If our perspective on the refugee issue in line with accepting refugees will harm national interests, recognition of the legal status of refugees will not be sufficient and the possibility of significant difficulties in recognizing their social status will always remain on the agenda. Nevertheless, the assessment of the refugee issue by the perspective of the national interest argument is not purely fictional. For sure, accepting people belonging to another community is a very difficult process both economically and socio-culturally. However, in our opinion, it is not clear which society will host and which society will guest and when it would happen (Pragmatical dimension). İn addition, it was necessity for human rights to accept the people who have apparent refugee status (Ethical dimension). All of this considered, it was a necessity to conceive as a human issue that requires application of international cooperation and solidarity as much as possible, instead of evaluate as an issue that has potential to harm national interests.